

KÜRESEL SİSTEMDE ERDOĞAN FARKI

RECEP TAYYİP ERDOĞAN KİTABIYLA, COVID-19 SALGINI SONRASI DÖNEMDE YENİ BİR DÜNYANIN DOĞDUĞUNA İŞARET EDERKEN, BU YENİ DÜNYANIN “ÇOK KUTUPLU” OLDUĞUNA ANCAK ÇOK KUTUPLULUĞUN BARIŞ, GÜVENLİK VE İSTİKRAR GETİRECEĞİNİN GARANTİSİ BULUNMADIĞINA DİKKAT ÇEKİYOR. AKSİNE DÜNYANIN BÜYÜK SAVAŞLAR ÖNCESİNE BENZER BİR YERDE OLDUĞUNU VE ORTAK HAREKET EDİLMEZSE FELAKETİN GELDİĞİNİ HABER VERİYOR.

Uluslararası sistem, önemli bir dönüşüm sürecinden geçiyor. Oldukça dinamik bir görüntü veren bu dönüşüm süreci, Türkiye için riskler olduğu kadar fırsatlar da barındırıyor. Türkiye'nin karşılaştığı meydan okumaları bertaraf etmesi ve ortaya çıkan fırsatları kaçırmaması gerektiğinin farkında olan bir lidere sahip olması ise bu süreçte oldukça avantajlı bir durum.

Nitekim uluslararası ilişkilerdeki dinamizmin her geçen gün arttığı bir dönemde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın BM ziyareti ve New York'taki toplantılarında verdiği mesajları gözlemleyen birisi olarak, Erdoğan'ın günümüzün çok kutuplu dünyasındaki büyük güç rekabetini iyi analiz ettiğini müşahade ettim. Erdoğan, Türkiye'nin bu yeni dünyada etkin rol alarak üst ligde konumlanmasını temin etmeye çalışıyor. Hem BM Genel Kurulu'nda hem de basın ile konuşmalarında çok kutuplu dünyanın söylem kuran ve öneri getiren devlet adamı olarak öne çıkıyor.

BM Sistemine Eleştirel Bakış

Erdoğan'ın BM sistemine radikal bir reform önerisi getiren yeni kitabı, bu seferki BM ziyaretinde önemli bir farklılıktı. Küresel sistemin yeni rekabetlere ve ittifak dizilimlerine gittiği bir sırada Erdoğan, BM'yi merkeze aldığı kitabıyla “dünya beşten büyüktür” tartışmasını sadece devam ettirmedi, BM'nin nasıl reforme edilmesi gerektiğine yönelik de kapsamlı bir çerçeve sundu. Tam adı *Daha Adil Bir Dünya Mümkün: Birleşmiş Milletler Reformu İçin Bir Model Önerisi* olan bu kitap aslında Erdoğan'ın BM

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 76. oturumuna katılmak üzere geldiği New York'ta, Türkiye Binası'nın açılış töreninde konuşma yapıyor. (Murat Kula/AA, 20 Eylül 2021)

Burhanettin **Duran**

bduran@setav.org

sisteminden ümidini kesmediğinin de bir göstergesi.

Kitap ile Erdoğan, Covid-19 salgını sonrası dönemde yeni bir dünyanın doğduğuna işaret ediyor. Bu yeni dünyanın “çok kutuplu” olduğuna ancak çok kutupluluğun barış, güvenlik ve istikrar getireceğinin garantisini bulunmadığına dikkat çekiyor. Aksine dünyanın büyük savaşlar öncesine benzer bir yerde olduğunu ve ortak hareket edilmezse felaketin geldiğini haber veriyor. Erdoğan salgın, düzensiz göç, terörizm, küresel ısınma, açlık, kuraklık, adaletsizlik, başarısız devletler, iç savaşlar, devletler arası gerilimler, yükselen ırkçılık, popülizm ve korumacılık gibi sorunların tüm insanlığı tehdit ettiğini vurguluyor. Çözüm önerisi ise “küresel adaleti tesis etmek” yani “daha adil bir küresel yönetim mimarisini inşa etmek”. Bunun yolu da ihtiyaçlara cevap vermeyen BM sisteminde “adil ve devrimci bir reform” yapmak.

Reform için “ülkelerin dar çıkarlarından yola çıkmak” yerine “genel ilkeler” üzerinde duruyor: adalet, eşitlik, temsilde adalet, şeffaflık, hesap verebilirlik ve önleyicilik öğretisi. Ve bu ilkelerden hareketle bir model öneriyor: Genel Kurul’u yasa koyucu, Güvenlik Konseyi’ni icracı bir yapıya kavuşturmak.

Bu demokratik devrim için ilk yapılması gereken veto yetkisini kaldırmayı merkeze alan bir gündem oluşturmak. Bugüne kadar Güvenlik Konseyi’nde 2 bin 446 tasarıdan 249’u veto edildi. Rusya 112, ABD 81, İngiltere 29, Fransa 16 ve Çin 11 tasarımı veto etti. Ancak şimdiye kadar BM çatısı altında konuşulan hiçbir model teklifi bu sorunlu veto yetkisini kaldırmayı gündemine almadı. Erdoğan, Genel Kurul’da 130 ülkenin bir araya gelerek veto yetkisini ortadan kaldırma kararı almasının ahlaki bir zemin oluşturacağını düşünüyor. “Konsensüs İçin Birlik” grubunun

böylesi bir kararı çıkarabileceğini hesaplıyor. Güvenlik Konseyi’nin bu kararı veto edebileceğini ancak bunun da ahlaki, siyasi ve diplomatik sonuçları olacağını öne sürüyor.

Bu seneki ziyaretin bir diğer farkı, Türkiye’nin yurt dışındaki en büyük devlet yatırımı olan Türkiye’nin açılışydı. BM binasının hemen karşısında özgün mimarisi ile dikkat çeken Türkiye’nin yeni binasının temeli 2017’de atılmıştı. Böylesine iddialı bir yapının diplomatik misyona tahsis edilmesi, Türkiye’nin BM’ye verdiği değeri gösteriyor. Açılışla birlikte Türkiye, ABD’den sonra BM’nin karşısında daimi temsilciliği olan ikinci ülke oldu. Nitekim Erdoğan yoğun görüşme programının önemli kısmını Türkiye’nde gerçekleştirdi.

Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın BM Genel Kurulu’ndaki konuşması oldukça kapsamlıydı. Dünya çapında yaşanan krizlere ve bu krizlerde Türkiye’nin ilkeli duruşuna değindi. Bunun yanı sıra BM’deki konuşmasında Türkiye’nin Paris İklim Anlaşması’nı onay sürecini başlatacağını açıklaması, birçoklarıncı sürpriz olarak değerlendirildi. Oysa Türkiye’nin başta yenilenebilir enerji kaynakları ve sıfır atık konusu olmak üzere son dönemde çevrenin korunmasına yönelik attığı ilerici adımlar dikkate alındığında, bu hususun o kadar da sürpriz olmadığı görülecektir.

ABD ve Rusya ile İlişkiler

Erdoğan’ın BM ziyareti kapsamında yaptığı açıklamalar, Türkiye’nin yeni dönemde ikili ilişkilere yaklaşımını da gösteriyor. Öncelikle Erdoğan’ın açıklamalarından ABD ve Rusya ile ilişkileri birbirinin ikamesi olarak görmediği anlaşılabilir. Çin’in uluslararası ilişkilerde artan etkisini de Amerikalı siyasetçiler gibi değerlendirmedeği görülüyor.

ABD ile ilişkilerde ise özellikle Biden dönemine yönelik haklı eleştirileri ön plana çıktı. Türkiye’nin değiştiğini, bilhassa savunma sanayiinde ileri doğru gittiğini ifade eden Erdoğan’ın alternatifsiz olmadıklarını söylemesi önemliydi. Ama bundan da önemlisi, Türkiye ve ABD ilişkilerinin geldiği noktayı “sağlıksız ve hayra alamet değil” şeklinde nitelendirmesi oldu.

Nitekim Biden yönetiminin, S-400, YPG ve FETÖ konularında ilerleme olmayacağı görüşüyle Türkiye ile ilişkileri zamana yayan bir yaklaşımda olduğu görülüyor. Washington’da Ankara’ya karşı eski yoğun gerilim havası yok. Afganistan müzakereleri ve Ankara’nın Mısır ve BAE ile normalleşme adımları havayı bir miktar değiştirmiş. Ancak yeni iş birliği hamleleri üretilmedikçe Erdoğan’ın değindiği durgunluk ve çözümsüzlük hali devam edecek gibi görünüyor.

Bu noktada Biden döneminde Amerika ile ilişkilerde lider diplomasisi etkili bir şekilde işlemese de aynı durum Rusya ile ilişkilerde geçerli değil. Zira BM ziyaretinden kısa bir süre sonra Soçi’de Erdoğan-Putin görüşmesi gerçekleşti. Bu görüşme, Türkiye’nin ABD ile ilişkilerinin iyi olmamasından hareketle bazılarıncı ilişkileri Rusya ile dengeleme girişimi olarak değerlendirildi. Oysa günümüzdeki Türkiye-Rusya ilişkilerini salt denge arayışıyla açıklamak, Ankara ile Moskova arasındaki güç mücadelesinin veya Türkiye’nin genişleyen güç projeksiyonunun göz ardı edilmesine neden oluyor.

Türkiye-Rusya ilişkilerinin, dengelemenin yanı sıra iki düzlemi daha bulunmakta. İlişkilerin ikinci düzlemine ABD’nin çekilmesi ya da yeniden konumlanmasının getirdiği bölgesel boşluğun doldurulmasına yönelik güç rekabeti oluşturuyor. Üçüncüsü ise Türkiye’nin küresel etkide bulunacak bir güç profili

Erdoğan’ın BM sistemine radikal bir reform önerisi getiren yeni kitabı, bu seferki BM ziyaretinde önemli bir farklılık. Küresel sistemin yeni rekabetlere ve ittifak dizilimlerine gittiği bir sırada Erdoğan, BM’yi merkeze aldığı kitabıyla “dünya beşten büyüktür” tartışmasını sadece devam ettirmede, BM’nin nasıl reforme edilmesine gerektiğine yönelik de kapsamlı bir çerçeve sundu. Bu kitap aslında Erdoğan’ın BM sisteminden ümidini kesmediğinin de bir göstergesi.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Rusya'nın Soçi kentinde bir araya geldi. (Mustafa Kamacı/AA, 29 Eylül 2021)

oluşturması. Özellikle son yıllarda Ankara'nın çeşitli hamlelerle "stratejik portföyünü genişlettiği" gözlerden kaçmıyor. Türkiye, Erdoğan'ın lider diplomasisi sayesinde risk almak ve gerilimlere girmekle kalmıyor aynı zamanda normalleşmeyi de öne alabiliyor.

Buradan hareketle Türkiye ile Rusya ilişkileri çok boyutlu bir çerçevede cereyan ediyor. Ancak iki ülke her dosyaya aynı perspektiften yaklaşmıyor; karşılıklı rahatsızlıkların ve rekabetin olduğu çok sayıda konu bulunuyor. Anlaşmazlıkların büyük gerilimlere neden olmaması ise büyük ölçüde lider diplomasisinden kaynaklanıyor.

Erdoğan ve Putin'in ikili görüşmeleri lider diplomasisinin çarpıcı bir örneği olarak diplomasi tarihindeki yerini alacaktır. Bu sayede, 2015'te Rus savaş uçağının düşürülmesinden bu yana Ankara ve Moskova arasındaki ilişkiler çok yönlü bir dönüşüme uğradı. İkili ilişkiler giderek çok katmanlı ve Türkiye'nin daha aktif rol aldığı bir yapıya dönüştü. Suriye'den Libya ve Dağlık Karabağ'a rekabet alanlarının farklı bir matematiği var. Mücadele ve iş birliğinin aynı anda gerçekleştiği ilginç bir sentez bu. Krizlerin yönetilmesi de iş birliğindeki yeni sıçramalar da iki liderin sık sık yaptığı zirvelerle sağlanıyor. Türk-Rus ilişkilerine "klasik denge" paradigması ile değil "büyük güç rekabeti dünyasına öncü

Erdoğan liderliğindeki Türkiye, uluslararası sistemin dönüştüğünün farkında ve bu dönüşüm Türkiye'nin ikili, bölgesel ve küresel düzeydeki girişimlerinden anlaşılmalıdır. BM sistemine ve dolayısıyla küresel düzene yönelik eleştirel yaklaşım, BM'nin sona erdirilmesi üzerinden değil; reforme edilmesi üzerinden ele alınmalıdır. Bölgesel düzeyde istikrarlı bir alan oluşturulması için Kafkasya'dan Balkanlara Ortadoğu'dan Kuzey Afrika'ya kadar önemli girişimlerde bulunmalıdır.

cevap" perspektifi ile bakılması daha anlamlı.

Sonuç olarak Erdoğan liderliğindeki Türkiye, uluslararası sistemin dönüştüğünün farkında ve bu dönüşüm Türkiye'nin ikili, bölgesel ve küresel düzeydeki girişimlerinden anlaşılmalıdır. BM sistemine ve dolayısıyla küresel düzene yönelik eleştirel yaklaşım, BM'nin sona erdirilmesi üzerinden değil; reforme edilmesi üzerinden ele alınmaktadır. Bölgesel düzeyde istikrarlı bir alan oluşturulması için Kafkasya'dan Balkanlara Ortadoğu'dan Kuzey Afrika'ya kadar önemli girişimlerde bulunmalıdır. İkili ilişkilerde ise dönüşen sistemin özelliklerine göre ilişkiler geliştirmekte. Bu dönüşümün farkında olan aktörlerle uzlaşmazlıklar olsa da konular gerginliğe dönüşmeden ilerlemeler sağlanabilmekte; dönüşümün veya Türkiye'nin artan etkisinin farkında olmayanlara ise daha eleştirel yaklaşılmalıdır. **K**